

Nr 16.

Ankom till riksdagens kansli den 22 februari 1938 kl. 2 e. m.

*Utlåtande i anledning av väckt motion angående ändring i visst
avseende av gällande bestämmelser om val av nämnde-
män och om val av ägodelningsnämndemän.*

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 9, vilken behandlats av första lagutskottet, ha herrar *Sundström* i Skövde och *Andersson* i Falkenberg hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förslag till ändring av bestämmelserna i 1 kap. 1 § rättegångsbalken i sådan riktning, att i stad som lyder under landsrätt nämndemän skola väljas av stadsfullmäktige, samt förslag till ändring av 21 kap. 3 § i lagen om delning av jord å landet i sådant syfte, att val av ägodelningsnämndemän i stad förrättas av stadsfullmäktige.

I fråga om de skäl som föranlett motionärernas hemställan får utskottet, i den mån redogörelse därför ej lämnas här nedan, hänvisa till motionen.

Beträffande nämndemän stadgas i 1 kap. 1 § rättegångsbalken i lagrummets lydelse enligt lag den 7 maj 1917 bl. a., att, då ledigt rum i nämnden skall fyllas, val skall hållas i den valkrets för vilken ledigheten inträffat. Valet förrättas på landet å kommunalstämma; om flera socknar eller sockendelar äro förenade till gemensam valkrets, skall rätten bestämma å vilken sockens kommunalstämma valet skall ske. I stad, som i judiciellt avseende är förenad med domsaga, förrättas valet å allmän rådstuga. Vid nämndemansval äger envar i kommunens allmänna angelägenheter röstberättigad rösträtt inom den valkrets han tillhör och har därvid en röst. Val av nämndeman avser, enligt 2 § i samma kapitel, en tid av sex år, men nämndeman kan under vissa omständigheter avgå tidigare och är alltid berättigad att avgå efter två år. Enligt särskilda författningar tillkommer det häradsrätten att verkställa indelningen av tingslaget i nämndemansdistrikt.

I 21 kap. 3 § lagen den 18 juni 1926 om delning av jord å landet stadgas, att ägodelningsnämndemän skola utses för sex år, till ett antal av sex i domsaga som består av allenast ett tingslag och tre för varje tingslag i övriga domsagor. Val äger rum å tingsstället inför häradsrätten. Valet verkställs genom valmän, som på föranstaltande av ägodelningsdomaren utses å kommunalstämma av de i kommunens allmänna angelägenheter röstberättigade, som där äga eller innehava jordbruksfastighet. I köping, som utgör egen kommun, tillkommer rösträtt envar i kommunens allmänna angelägenheter röstberättigad. Vid utseende av valmän äger varje i valet deltagande en röst.

Bihang till riksdagens protokoll 1938. 9 saml. 1 avd. Nr 16.

Jorddelningslagen avser ej jord inom stad. Ägodelningsrätt i stad är, enligt 6 kap. 16 § lagen den 12 maj 1917 om fastighetsbildning i stad, rådhusrätt där sådan finnes. Stad där rådhusrätt ej finnes lyder under ägodelningsrätten i den domsaga staden i judiciellt hänseende tillhör. Beträffande sådan stad skall vad enligt 21 kap. 3 § jorddelningslagen gäller för köping i fråga om utseendet av valmän för val av ägodelningsnämndemän äga motsvarande tillämpning.

Här må jämväl erinras om bestämmelserna rörande utseende av *vattenrättsnämndemän*. Enligt 11 kap. 4 § vattenlagen skola vattenrättsnämndemän utses till ett antal av två för varje tingslag som ensamt utgör en domsaga samt en för varje annat tingslag på det sätt som om utseende av ägodelningsnämndeman finnes stadgat; dock att domhavanden föranstaltar om utseende av valmännen och att vid sådan förrättning rösträtt tillkommer en var i kommunens allmänna angelägenheter röstberättigad.

Till de nu nämnda bestämmelserna om utseende av nämndemän, ägodelningsnämndemän och vattenrättsnämndemän anknyta vissa bestämmelser i kommunallagarna. I 9 § lagen om kommunalstyrelse på landet föreskrives sålunda, att om kommunalfullmäktige finnas, kommunalstämmans befattning inskränkes till bl. a. val av nämndemän, av valmän för utseende av ägodelningsnämndemän samt av valmän för utseende av vattenrättsnämndemän. I 9 § lagen om kommunalstyrelse i stad stadgas åter, att där stadsfullmäktige finnas — vilket nu är fallet i alla städer — allmänna rådstugans befattning, såvitt nu är i fråga, inskränkes till val av nämndemän. Härav lärer följa att i stad, som i judiciellt avseende är förenad med domsaga, val av valmän för utseende av ägodelningsnämndemän och vattenrättsnämndemän skola förrättas av stadsfullmäktige.

I fråga om ordningen för utseende av nämndemän i städer utan egen jurisdiktion funnos före år 1917 icke några tydliga stadganden. Genom proposition, nr 37, till 1917 års riksdag framlade Kungl. Maj:t förslag om ändring av 1 kap. 1 § rättegångsbalken av innebörd bl. a., att val av nämndemän skulle förrättas på landet å kommunalstämma samt i stad, som lydde under landsrätt, av stadsfullmäktige eller, där sådana ej funnes, å allmän rådstuga. I en i anledning av propositionen väckt motion (nr 337 inom andra kammaren av herr Bolander) yrkades emellertid att nämnda lagrum måtte erhålla den lydelse som framgår av den nu gällande lagtexten. Lagutskottet, som behandlade propositionen och motionen, yttrade i sitt av riksdagen godkända utlåtande, nr 23, bl. a. följande:

Förevarande förslag avsåge att bringa till stånd kompletterande och förtydligande stadganden för de val, varom nu vore fråga. I sammanhang härmed hade emellertid tagits i övervägande sådan ändring i vad som finge

anses hava hittills gällt för dessa val, att valen skulle förrättas av stadsfullmäktige, där sådana funnes, och hade övervägandet utmynnat i förslag om dylik ändring. I motionen hade däremot påyrkats att för ifrågavarande städer bibehålla det för landsbygden gällande valsystemet. Propositionen hade i denna fråga utgått från praktiska, motionen från principiella synpunkter.

Utskottet hade vid frågans bedömande funnit sig böra fästa särskilt avseende vid förslagets ursprungliga ändamål att endast syfta till ett kompletterande och förtydligande av gällande lag. Då förslaget tillkommit på denna grund, måste det kunna förebäras särskilt vägande skäl för att genom det samma jämväl göra en ändring i vad som utan det nya stadgandet finge anses som gällande rätt. Dylika skäl kunde emellertid icke anses vara förebragta. På grund härav hade utskottet anslutit sig till motionens yrkande beträffande 1 §. Med den formulering denna paragraf i motionen erhållit torde jämväl hava vunnits det i propositionen uttalade önskemålet att såsom allmän regel stadga, att stad borde bilda egen valkrets för utseende av nämndeman.

Riksdagen biföll utskottets hemställan och i enlighet därmed utfärdades lagen den 7 maj 1917 om ändring av bl. a. 1 kap. 1 § rättegångsbalken.

I sitt år 1926 avgivna betänkande angående rättegångsväsendets ombildning, första delen, anförde *processkommissionen* beträffande tillsättning av nämndemän bl. a., att en viss trygghet för ett gott val av nämndemän vunnos därigenom att det, såvitt möjligt, icke förrättades omedelbart av urväljarna utan skedde medelbart. De naturliga valkorporationerna vore därvid stads- och kommunalfullmäktige. Även om den politiska partigrupperingen vanligen behärskade jämväl det kommunala området, så vore dock åt de kommunala representationerna redan anförtrodda sådana val av olika styrelser och nämnder, som vore utan politisk innebörd och som också i stort sett torde ha bevarats från politisk färg. Endast i stad, där stadsfullmäktige icke funnes, borde allmän rådstuga förrätta valet, liksom valet i landskommun utan kommunalfullmäktige borde överlämnas åt kommunalstämman.

I *förevarande motion* anföres bl. a. följande:

Val av nämndemän förrättades som bekant av kommunalstämma på landet och av allmän rådstuga i stad, som ej hade egen jurisdiktion. Att denna anordning vidmakthållits beträffande landsrättsstäder torde ha sin grund däri, att man velat bibehålla regeln om menighetsval vid utseende av häradsrättens folkvalda ledamöter. Ingen kunde heller förneka, att det låge vikt uppå att menigheten direkt kunde inverka på val av de personer, som skulle företräda de breda lagrens rättsmedvetande vid domstolen. Beträffande rena landskommuner torde ej heller någon ändring i detta avseende vara att förordna i synnerhet som menighetsval vore den enda tänkbara formen, då flera socknar gemensamt valde nämndeman.

I städer, som vore eller bleve förenade med landsbygd i judiciellt avseende, ställde sig saken helt annorlunda. Där funnes för det första ingen obruten tradition. Visserligen hade allmän rådstuga under århundraden valt leda-

möter av magistraten, men sedan stadsfullmäktigeinstitutionen genomförts och nu till hundra procent kommit i tillämpning, hade stadsfullmäktige valt rådmännen, vilka i viss mån vore att anse såsom en motsvarighet till häradsrätternas nämndemän. Men vida viktigare vore, att ett val vid allmän rådstuga även i en relativt liten stad vore en mycket vanskelig sak. Då valen ej vore proportionella, kunde de, om deltagarantalet bleve stort och stor splitt-ring rådde i fråga om kandidater, utfalla rent slumpartat, för att inte tala om vilken apparat, som måste sättas i gång för att bereda fem à sex tusen röstberättigade att deltaga i detta lotteri. Som alternativ till detta förfarings-sätt kunde inträffa något ännu skadligare för den institution, det gällde: att valet förbiginges med likgiltighet och allenast samlade en handfull deltagare, vilka helt slentrianmässigt förnyade mandaten och ersatte de avgående efter osakliga grunder.

Det vore självfallet, att urvalet av kandidater komme att ägnas ett helt annat intresse och grundligare övervägande, därest stadsfullmäktige bleve valkorporation. I stadsfullmäktige och deras valberedning vore olika meningsriktningar och sociala grupper representerade, varför ett val i stadsfullmäktige måste på ett mycket effektivare sätt kunna vara ett uttryck för stadsinvånarnas önskemål än en valförrättning i allmän rådstuga, där utgången kunde vara alldeles oberäknelig. — — —

Det torde vara ostridligt, att det nu vore den lämpliga tidpunkten att genomföra en reform på detta område, ty dels vore förfarings sättet relativt nytt och hade sålunda ej ännu vunnit traditionens helgd, dels torde ett betydande antal städer under de närmaste åren komma att avveckla sin egna jurisdiktion, och för alla dem vore val vid allmän rådstuga något främmande.

I analogi härmed borde jämväl bestämmelserna i 21 kap. 3 § i lagen om delning av jord å landet den 18 juni 1926 ändras. I en stad, som utgjorde eget tingslag, innefattade val av ägodelningsnämndemän genom särskilt utsedda valmän en meningslös omgång. Val av ägodelningsnämndemän borde förrättas av stadsfullmäktige direkt.

I detta sammanhang kunde även ifrågasättas, om ej valen borde ske proportionellt. Denna valreform torde nämligen ha givit den mest allsidiga representation på skilda områden som resultat. Måhända kunde det innebära vissa olägenheter, att valen i städerna förrättades proportionellt och på landet enligt majoritetsprincipen. Men dessa olägenheter torde dock böra vägas mot de fördelar, det proportionella valsättet erbjöde.

I anslutning till vad motionärerna sålunda anfört om införande av proportionellt valsätt må här återgivas följande uttalande i frågan av *processkommissionen* i dess förutnämnda betänkande (1926):

En synnerligen ömtålig fråga vore, huruvida nämndemansvalen skulle ordnas som majoritetsval eller som proportionella val. Där valet avsåge allenast en enda nämndeman, vore frågan utan betydelse. Men så snart flera skulle väljas, uppstode faran för att, å ena sidan, majoritetsvalen skulle möjliggöra för en majoritet att bemäktiga sig alla platserna och därmed väcka misstro hos minoriteten och, å andra sidan, proportionella val skulle bliva ett troget återgivande av partipolitiska motsättningar inom valkorporationen och därmed införa dessa också i domstolen. Byggdes lekmannadeltagandet i rättskipningen på val så som av kommissionen förutsatts, måste det emellertid vila också på den förhoppningen, att dessa val icke finge en så tillspetsad form vare sig i den ena eller den andra riktningen. Kommissionen hade emel-

Iertid trott det vara nödvändigt bereda någon säkerhet mot att majoriteten missbrukade sin ställning och därför anslutit sig till den av kommunallagarna anvisade utvägen att, med bibehållande av majoritetsval som regel, proportionella val skulle äga rum, om två eller flera skulle väljas och en viss kvotdel av de väljande så yrkade.

Vad angår frågan om sättet för utseende av nämndemän synas vägande *Utskottet.* skäl tala för den av motionärerna framförda principen att i stad, som i judiciellt avseende är förenad med domsaga, nämndemansval skola förrättas av stadsfullmäktige. Uppenbarligen bör emellertid denna fråga ses i samband med spörsmålet, huru valet av nämndemän skall anordnas för landsbygdens vidkommande. Det kan synas vara allenast en konsekvens av nyssnämnda princip att — på sätt föreslogs av processkommissionen — befogenheten att förrätta nämndemansval å landsbygden tilläggas kommunalfullmäktige, där sådana finnas. Inom utskottet har också ifrågasatts att framställning borde göras hos Kungl. Maj:t om ändring i nu angivna riktning såväl beträffande städer utan rådhusrätt som för landsbygden. Den ifrågasatta ordningens genomförande skulle dock såvitt angår landsbygden möta vissa praktiska svårigheter i sådana fall då flera kommuner gemensamt bilda nämndemansdistrikt. Vissa principiella betänkligheter mot att i strid med gammal tradition göra nämndemansvalen å landsbygden medelbara ha även framförts inom utskottet. Det bör emellertid beaktas, att processlagberedningen vid sitt arbete å ny rättegångsbalk även har att behandla frågan om sättet för utseende av nämndemän. Då, på sätt framgår av processlagberedningens arbetsredogörelse för år 1937, beredningens förslag till rättegångsbalk kan beräknas komma att avlämnas redan under innevarande år, torde i avbidan därå lämpligen böra anstå med ett ståndpunktstagande till hela frågan om sättet för anordnande av nämndemansval.

Någon anledning synes icke föreligga att nu igångsätta en fristående revision av bestämmelserna om utseende av ägodelningsnämndemän enbart såvitt angår stad som i judiciellt avseende är förenad med domsaga.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 22 februari 1938.

På första lagutskottets vägnar:

K. SCHLYTER.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit:

från första kammaren: herrar *Schlyter*, *Wagnsson*, *Velander*, *Karl A. Karlsson*, *Karl Johan Olsson* och *Egnell*;

från andra kammaren: herrar *Bergquist*, *Lindqvist*, *Hedlund* i Östersund, *Lindmark*, *Olsson* i Mellerud, *Berg*, *Werner* i Höjen* och *Gezelius*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.